
OTÁZKY MILINDOVY

ČÁST PRVNÍ

Kdysi dávno za časů Buddhových se na břehu posvátné řeky Gangy rozkládal slavný klášter s početnou obcí mnišskou. Ctihodní mnichové vstávali každého rána za úsvitu a po krátkých modlitbách zametali dvůr a smetí vršili na hromádky. Jednou se stalo, že mnich řekl novicovi: „Hej, novici, odnes to smetí.“ Avšak novic předstíral, že neslyší. Ani podruhé a potřetí nedbal. „To je neukázněný a neposlušný novic,“ pomyslel si mnich rozhněván a přetáhl ho násadou koštěte. Novic s pocitem křivdy odnesl hromádku smetí, zároveň však vyslovil

tohle přání: „Za to, co se mi právě přihodilo, ať jsem ve všech svých životech, jimiž budu procházet až do konečného vyvanutí, mocný a jasný jako slunce v nadhlavníku!“

Když odnesl smetí, šel se vykoupat do Gangy a pozoruje hravé říční vlnky vyslovil druhé přání: „Za to, co se mi přihodilo, ať mám ve všech svých životech, jimiž budu procházet až do konečného vyvanutí, ducha bystrého a pohotového, jako jsou tyto vlny posvátné řeky!“

Mnich, jenž byl uložil koště do přístěnku a šel se také vykoupat, zaslechl novicovo přání a pomyslel si: „Hleďme toho kluka! Mého příkazu neuposlechl a troufá si vyslovit takové přání!“ A honem promluvil sám: „Ať mám i já ve všech svých životech, jimiž budu procházet až do konečného vyvanutí, ducha bystrého a pohotového, jako jsou tyto vlny po-

svátné řeky, abych mohl obratně rozřešit všechny otázky, jež mi tenhle novic položí, a zodpovědět je případně, trefně a nezvratně!“

Když se to dověděl Buddha, před nímž není nic tajno, předpověděl: „Tihle dva se znovuzrodí za pět set let a otázkami, odpověďmi a přirovnáními vysvětlí a vyloží Koš věrouky a Koš kázně, jimž jsem učil.“

A po té době se novic znovuzrodil ve městě Ságale v Džambudípě jako král Milinda, moudrý, schopný a prozíravý panovník. Vystudoval všechna odvětví vědy, posvátné sbírky védské, prastaré letopisy, všechny směry filozofické, matematiku, hudbu, lékařství, dějiny, hvězdářství, logiku, magii, umění básnické i válečné, zkrátka všech devatenáct věd. Platil za největšího mudrce toho věku a v celé Džambudípě mu nebylo rovna co do moudrosti.

rozhvahy, síly a chrabrosti. Milinda měl jen zdar, štěstí, úspěch a nespočetné vojsko.

Jeho sídelní město Ságala bylo bohaté a výstavné, zkrášlené řekami a kopci s líbeznými zákoutími. Oplývalo sady, háji a zahradami i jezírky a lotosovými rybníky; půvab jeho vod, vršků a lesíků byl nedostižný. Po ničivém vpádu Alexandra Velikého před dávnými lety bylo město znova rozvrženo a vybudováno s takovou dovedností a umem, že jeho nepřátelé ho nikdy nemohli dobýt a nakonec přestali dorážet. Ságala měla mocné hradby a početné brány krásně klenuté, pevné strážní věže, mnoho pevností a kolem dokola hluboké příkopy naplněné vodou. Vojsko bylo silné a dobře cvičené; mělo čtyři zbraně: pěchotu, jízdu, válečné vozy a slony. V širokých ságalských ulicích a na prostranných náměstích byly obchody všeho druhu,

v nichž bylo k dostání všechno zboží netoliko z Indie, leč i od Peršanů, Arabů, Turků a Číňanů. Městem proudily davy statných mužů a krásných žen, šlechtici, světci, kněží, mnichové, měšťané i prostý lid a venkované. Z obchodů a stánků s květinami a ovocem se linula příjemná vůně, jež se táhla celým městem. Nejnádhernější látky indické, kašmírské i čínské bylo možno koupit právě zde. V nevídaném množství byli obchodníci zásobeni drahými kameny, klenoty a šperky, zlatem i stříbrem. Pokladnice a sklepy byly až po okraj plny peněz a zásob. Pokrmů a nápojů tam bylo tolik, že lidé nevěděli, co s tím, a bylo tam všechno, co se jí, pije, žvýká, saje nebo jen přidává pro chuť. Ságala připomínala město Alakamandu, sídlo boha bohatství Kubéry.

Jednoho dne si král Milinda se svou družinou vyjel za Ságalu, aby vykonal přehlídku svého voj-

ska o čtyřech zbraních. Po přehlídce se podíval na oblohu; slunce bylo ještě na tři kopí vysoko a král pravil: „Ještě je brzy. Co budeme dělat, vrátíme-li se do města? Je tam nějaký mudrc, svatý muž, poustevník, hlava bratrstva, mnich, učitel nebo učedník, jenž by se mnou mohl rozprávět a rozptýlit mé pochybnosti, které mne souží?“

„Ba, velekráli,“ odpověděl jeho rádce, „je tam několik moudrých: Purána Kassapa, Makkhali Gósála a jiní. Jsou to hlavy bratrstev, zakladatelé škol, známí, proslulí a mezi lidem ctění. Pojd', velekráli, jim klást otázky a oni rozptýlí tvé pochybnosti.“

Král Milinda vystoupil na svůj skvělý vůz tažený bujným čtyřspřežím a vydal se k Puránu Kassapovi. Vyměnili si spolu zdvořilé pozdravy a obvyklé lichotky. Usednuv, král Milinda se otázal: „Ctihodný Kassapo, kdo drží a udržuje lidi?“

„Je to matka Země,“ odpověděl Purána Kassapa.

„Drží-li lidi matka Země, proč tedy hříšníci, přecházejíce ji, padají do hrozného pekla Avíči?“

Po této námitce královi nemohl Purána Kassapa rozpaky ani polknout ani plivnout; byl vyveden z míry a neodpověděl. Král Milinda odjel zklamán.

A jel vyhledat Makkhaliho Gósálu a položil mu tuto otázku: „Ctihodný Gósálo, jsou činy blahodárné a jsou činy zhoubné? Je nějaký účinek, uzrálý plod činů dobrých a zlých?“

„Nikoli, velekráli,“ odpověděl Makkhali Gósála. „Jak urození jsou na tomto světě světci, měšťané, venkované nebo vyvrženci, zrovna tak budou na onom světě urozenými světci, měšťany, venkovany nebo vyvrženci. Co by v tom mohly zmoci činy blahodárné nebo zhoubné? Co by na tom mohly změnit?“

„Je-li tomu tak, jak pravíš, Gósálo,“ děl král Milinda, „pak ti, kteří na tomto světě mají z trestu useknuté ruce, přijdou na onen svět s useknutýma rukama? A ti, kdož mají uťaté nohy a uřezané uši nebo nos, přijdou na onen svět také tak zmrzačeni?“

Tu Makkhali Gósála nevěděl, co odpovědět, a mlčel, jako by náhle oněměl. Král Milinda si pomyslel: „Jak prázdná je celá Džambudípa; je vskutku prázdná jako hluchá pleva. Není tu nikoho, kdo by se mnou mohl rozprávět a rozptýlit mé pochybnosti.“

Obrátil se ke svému rádci a pravil: „Nastala krásná noc, jasná, tichá a mámivá, jako stvořená k rozpravám. Koho bychom mohli vyhledat, kterého světce, poustevníka nebo učitele, jemuž bych mohl klást otázky? Kdo je schopen se mnou rozprávět a rozptýlit mé pochybnosti?“

Leč rádce mlčel, neboť vpravdě nebylo nikoho takového.

A po dvanáct let nebylo v Ságale mudrců, ať by to byli kajícníci, poustevníci, mniši nebo měšťané. Neboť kdykoli se nějaký z nich objevil, hned se s ním sešel král Milinda a kladl mu zvědavé otázky. Nikdo z nich však nebyl s to obstát v tom klání otázek a odpovědí, a tak se všichni nespokojeni sami se sebou rozešli do jiných míst a ti, kteří přece zůstali, se drželi v ústraní.

Tehdy sídlily milióny dokonalých světců v Rakhitatale v pohoří himálajském; a byli to světci, kteří žili svůj poslední život před konečným vyvanutím a nehrozilo jim už žádné znovuzrození. Jejich představený ctihodný Assagutta slyšel svým božským sluchem stále dotazy Milindovy a božským zrakem viděl jeho snahu dopídit se správných od-

povědí na otázky, jež ho trýznily. Svolal celé bratrstvo na vrcholek hory Jugandhary a zeptal se: „Je mezi vámi někdo, milí bratři, kdo by byl schopen rozprávět s králem Milindou a rozptýlit jeho pochybnosti?“ Nikdo neodpověděl. A byť se Assagutta ptal podruhé a potřetí, všichni mlčeli. Ctihodný Assagutta tehdy pravil: „Ve světě bohů na východ od Védžajanty stojí nebeský palác Kétumatí; tam sídlí bůh Maháséna, jenž je schopen rozmlouvat s králem Milindou a zbavit ho pochybností. Pojdme tam.“ Všichni světci v čele s Assaguttou zmizeli z hory Jugandhary a objevili se ve světě bohů. Král bohů Sakka je viděl přicházet a šel jim vstříc.

Přivítal je vlídně a řekl: „Vidím, že přichází celé bratrstvo dokonalých světců. Vidím, ctihodný Assagutto, že máte nějaké přání. Jsem váš sluha, jsem váš otrok. Rci, co pro vás mohu učinit?“

„Ve městě Ságale v Džambudípě,“ odpověděl Assagutta, „vládne král Milinda, moudrý a zvědavý. Neustále znepokojuje členy bratrstva, mnichy, kajícníky, světce a mudrce dotěrnými a úskočnými otázkami, na něž mu nikdo neumí odpovědět. Domníváme se, že bůh Maháséna, jenž sídlí v paláci Kétumatí, by byl schopen uspokojit Milindovu zvědavost a rozptýlit jeho pochybnosti. Dovol nám, abychom ho o to požádali.“

Král bohů Sakka jim to rád dovolil a doprovodil je do paláce Kétumatí. Tam objal Mahásénu a řekl mu: „Můj milý Maháséno, bratrstvo dokonalých světců tě žádá, aby ses znovuzrodil ve světě lidí.“

„Se světem lidí, pane můj, nemám nic společného,“ pravil Maháséna. „Svět lidí je pln svízeli a strastí, neboť tam platí zákon odplaty za všechny činy dobré i zlé. Zde ve světě bohů chci putovat

různými bytími stále vyššími, až ke konečnému vyvanutí.“

Sakka opakoval žádost světců po třikráte, leč nedosáhl jiné odpovědi. Tu boha Mahásénu oslovil sám ctihodný Assagutta: „Uvažovali jsme o všech mudrcích ze světa lidí i ze světa bohů, ale neshledali jsme kromě tebe nikoho, kdo by byl schopen správně rozmlouvat s králem Milindou, vyvrátit jeho námitky a odpovědět mu tak, aby byl spokojen a poučen. Proto tě celé naše bratrstvo prosí a žádá: Rač se, pane náš vznešený a spravedlivý, znovuzrodit ve světě lidí a podpoř tak svatou víru Buddhovu a jeho učení!“

„Bezpochyby,“ souhlasil konečně Maháséna, „jsem schopen učinit, oč mne žádáte. Nuže, ctihodný Assagutto, slibuji ti, že se znovuzrodím ve světě lidí.“

Světcí se vděčně rozloučili se Sakkou i s Mahásé nou a vrátili se do Rakkhitataly. Tam se ctihodný Assagutta zeptal: „Chyběl někdo, milí bratři, na našem shromáždění?“ Odpověděli mu: „Ano. Ctihodný Róhana je už sedm dní pryč; odebral se do hor a upadl tam do hlubokého vytržení. Proto se ne zúčastnil.“ V tu chvíli se vzdálený Róhana probral a pomyslel si: „Bratrstvo a představený mne očeká vají.“ A objevil se v Rakkhitatale mezi světci. Assa gutta mu řekl: „Proč, bratře Róhano, se vzdaluješ a nebdíš společně s námi nad věcmi bratrstva, když víra Buddhova je ohrožena a řítí se do záhuby?“

„Byla to ode mne hrubá nedbalost, ctihodný!“

„Nuže, bratře Róhano, učiň pokání a odčiň prohřešek skutkem.“

„Lituji toho, ctihodný, a kaji se. Co mám učinit?“

„Na svazích himálajských leží vesnice Kadžanga-

la. Tam bydlí jistý muž jménem Sónuttara, jehož manželce se narodí syn Nágaséna. Po sedm let a deset měsíců budeš do toho domu chodit pro almužnu a potom se přičiníš o to, aby mladý Nágaséna vstoupil do řádu. Teprve pak ti bude odpuštěno.“ Róhana souhlasil, uklonil se a odešel vykonat, co mu bylo uloženo, a odčinit tak prohřešek skutkem.

Zatím bůh Maháséna spadl z nebes a stal se ploidem v lůně Sónuttarovy ženy. A po sedm let a deset měsíců chodil ctihodný Róhana do toho domu a žádal almužnu, aniž kdy obdržel jedinou naběračku rýže, hrst mouky nebo aspoň pozdrav. Dostalo se mu leda urážek a potup a nikoho ani nenapadlo říci třeba jen: „Jdi si, ctihodný, žebrat o dům dál.“ Posledního dne uložené lhůty spatřil Sónuttara ctihodného Róhanu poprvé a řekl mu: „Mnichu, ty jsi přišel do mého domu?“

„Ano, pane,“ odpověděl Róhana, „přišel jsem.“
„A dostal jsi něco?“

„Ano, pane, dostal.“ A odešel.

Sónuttara se zeptal domácích lidí, co mnichovi dali. „Nic, pane,“ odpověděli po pravdě. „Nedali jsme mu nic.“

Nazítří se Sónuttara posadil u vchodu do svého domu a očekával Róhanu, aby ho pokáral za lež. Když se Róhana přiblížil, řekl mu: „Včera jsi mi tvrdil, že ti tady dali almužnu, ale nedali ti nic! Cožpak vám váš řád dovoluje lhát?“

„Víš, pane,“ odvětil Róhana, „chodím do tvého domu již sedm let a deset měsíců a nikdy jsem nic nedostal. Včera jsem ti zalhal jen z vděčnosti za tvá vlídná slova.“

„To je zajímavé,“ pomyslel si Sónuttara. „Ti mniši jsou vděční jen za dobré slovo, i když nic ne-

dostanou.“ A dal Róhanovi ze své kuchyně několik naběraček rýže a patričné množství omáčky. Pak mu řekl: „Takovou almužnu, mnichu, budeš dostávat denně.“ Od té doby tam Róhana dostával pokrmy a Sónuttara si ho oblíbil. Róhana s ním obědval každý den a vždy, než se vzdálil, pronesl několik vět z Buddhových kázání.

Nágaséna tehdy dospěl věku sedmi let a otec mu pravil: „Milý Nágaséno, nastal čas, kdy se začneš učit vědám, jako se jim učili všichni z našeho rodu.“ Nágaséna se zeptal, co je to za vědy, jimž se bude učit, a Sónuttara mu sdělil, že jsou to tři posvátné sbírky védské a některé jiné spisy. Najal učitele za tisíc zlatáků a dal mu upravit lůžko v podkroví.

Nágasénovi stačilo, aby jen jednou uslyšel verše védských sbírek, a už je uměl nazpaměť a nikdy ne-

zapomněl jediného slova. Brzy ovládl všechny vědy, jimž se učili synové jeho rodu, gramatiku, dějiny, věrouku a věštění a bájesloví. Šel pak za otcem a řekl mu: „Otče, jsou ještě jiné vědy, jež se studují v našem rodě, anebo je to všechno?“ Otec mu odpověděl, že je to všechno, Na to pravil Nágaséna: „Můžeš tedy učitele propustit; už nemá, čemu by mne naučil.“

A tehdy se mladý Nágaséna, duši plnou vzpomínek na minulé životy, uchýlil do samoty a přemýšlel. Uvažoval o tom, co už znal, čemu se naučil, uvážil počátek, střed i závěr, leč neshledával v tom pražádnou hodnotu a nic podstatného. „Tři sbírky védské jsou prázdné,“ usoudil v duchu, „jsou prázdné jako kost bez morku.“ A zasmužil se.

Ctihodný Róhana, jenž právě seděl ve své poustce ve Vattanije, pocítil tu zmatenost Nágasénovu.

Oblékl se, vzal svou misku na almužny a šel do Kadžangaly. Nágaséna ho spatřil už z dálky a pomyslel si: „Možná tenhle mnich poustevník ví, kde lze vyhledat nějaké hlubší a podstatnější vědění.“ Vykročil mu vstříc a pozdraviv ho uctivě řekl: „Kdo jsi, pane, jenž máš hlavu vyholenou a oděn jsi v oranžový šat?“

„Říkají mi mnich poustevník, neboť jsem se vzdal světa, abych ze sebe vyhnal zárodky hříchu a zbavil se tak poskvrn a nečistoty,“ odpověděl Róhana.

„Proč máš vyholenou hlavu?“

„Každý mnich poustevník si holí vlas i vous, neboť z nich vzchází šestnáct nesnází, a to s mytím, ošetřováním, úpravou, barvami, stužkami, ozdobami, nakuřováním, kadeřením, hmyzem a dalšími.“

„A proč nejsi oděn jako my ostatní?“

„Přitažlivé oděvy rozličných barev a střihů vzbuzují smyslové touhy; ten však, kdo se obléká prostě do jednoduchého hávu, nikdy nepozná nebezpečnoství, jež plynou z oblečení.“

Nágaséna byl spokojen s Róhanovými odpověďmi a ptal se dál: „Znáš vědy a umění?“

Róhana odvětil: „Zajisté; a znám také nejvznešenější pravdu na světě.“

„Sděl mi ji, ctihodný,“ žádal Nágaséna.

„Nikoli, to nemohu,“ pravil Róhana, „dokud ti rodiče nedovolí, abys vstoupil do našeho řádu.“

Nágaséna šel tehdy za rodiči a řekl jim: „Matko a otče, mnich Róhana zná nejvznešenější pravdu na světě a já ji chci znát také. Dovolte mi vstoupit do řádu Buddhova.“ Rodičové souhlasili a s jejich vědomím odvedl Róhana mladého Nágasénu do Rakkhitataly, kde ho shromáždění mnichů přijalo

za novice. Jedva oblékl oranžový šat, řekl Róhanovi: „Nyní už jsem členem řádu; pouč mne o nejvznešenější pravdě, ctihodný!“ Tu se Róhana zamyslel, kterou část nauky by měl Nágasénovi vyložit, zda kázání Buddhova, nebo věrouku; i rozhodl se pro věrouku. A stačilo, aby cokoli vyložil jen jednou, a Nágaséna to znal nazpaměť. Za sedm měsíců pak ve shromáždění mnichů složil zkoušku a stal se sám mnichem.

Následujícího jitra vzal Nágaséna svou misku a doprovázel ctihodného Róhanu do blízké vesnice vyžebravat almužnu. Cestou si myslel: „Můj mistr Róhana je hlupák, je to nejapný moula, že nechal stranou slovo Buddhovo a vyučoval mne věrouce.“

Róhana však pronikl Nágasénovou myslí a řekl mu: „To je názor nehodný mnicha, Nágaséno; nesluší se myslet si takové věci.“

Nágaséna si v duchu řekl: „To je báječné, že Róhana takhle odhalil mé myšlenky. Je to velký mudrc a musím se mu omluvit.“ Nahlas pravil: „Promiň mi to, ctihodný, už to nikdy neučiním.“

„Tak snadno ti neprominu,“ odpověděl Róhana. „Ve městě Ságale vládne král Milinda; ten neustále znepokojuje členy bratrstva zvědavými otázkami o sporných záležitostech. Budeš-li s ním rozmlouvat a přivedeš-li ho k poznání a k víře, bude ti odpuštěno.“

„Co pouhý Milinda, ctihodný! Kdyby mne všichni panovníci celé Džambudípy zasypali otázkami, rozdrtil bych je svými odpověďmi. Promiň mi.“ Avšak prominutí mu bylo zatím odmítnuto, dokud nepovede rozpravu s králem Milindou.

„Musíš se ještě hodně učit, Nágaséno,“ pravil mu Róhana, „neboť Milinda je moudrý a nespokojí

se plytkou odpovědí. Jdi do poustevny Vattaniji k ctihodnému Assaguttovi; strávíš u něj tři měsíce a on ti pak řekne, co dál.“

„Dobře, ctihodný.“ Nágaséna vzal svou misku a odešel do poustevny Vattaniji. Assagutta věděl, že přichází od Róhany, a přijal ho vlídně. Nágaséna tam zůstal tři měsíce a učil se dobře.

Posledního dne pobytu ve Vattanije pozvala nejstarší žena z obce věřících Assaguttu a Nágasénu na oběd. V jejím domě usedli mnichové na čestná místa a zbožná stařena jim předkládala vybrané krmě. Po jídle řekl Assagutta Nágasénovi: „Prones slova díků, bratře, a několik vět z nauky.“

„Ano, po tom toužím,“ přidala se stařena. „Toužím vyslechnout hluboké pravdy.“

Nágaséna tehdy přednesl odstavec z Koše věrouky, jenž pojednával o marnosti a prázdnotě

a o tom, že vše, co se začalo, neodvratně musí skončit. Stařena byla spokojena, neboť dosáhla nového poznání. I Nágaséna, jenž znova promýšlel obsah tohoto odstavce, stanul o stupeň výš na cestě k dokonalosti. „Výborně, Nágaséno,“ pochválil ho Assagutta, pozoruje to, „jedním šípem jsi zasáhl dva cíle.“

Když se mniši navrátili do své poustky, pravil ctihodný Assagutta: „Tři měsíce uplynuly, bratře. Jdi nyní do Pátaliputty; tam v Asókárámě sídlí ctihodný Dhammarakkhita. I ten tě bude vyučovat.“

„Jak daleko odtud je Pátaliputta, ctihodný?“ zeptal se Nágaséna. Assagutta mu odpověděl: „Několik set jódžan.“

„Cesta bude dlouhá a obtížná a almužna vzácná. Třeba tam ani nedojdu,“ namítal Nágaséna.

„I jen jdi, Nágaséno,“ pravil Assagutta. „Možná

tě dobří lidé svezou na voze, takže nebudeš trápen únavou. A dostane se ti chutných pokrmů, pečlivě přebrané rýže a dobře kořeněných omáček.“

„Dobře, ctihodný,“ uposlechl Nágaséna. Pozdravil ctihodného Assaguttu, vzal svou misku a vydal se na cestu do Pátaliputty.

Zrovna v tu dobu se do Pátaliputty vracel bohatý kupec s karavanou pěti set vozů naložených rozmanitým zbožím. Už z dálky viděl mnicha Nágasénu, a když ho dojeli, zeptal se ho: „Kam kráčíš, ctihodný mnichu?“

Nágaséna odpověděl, že do Pátaliputty, kde v poustevně Asókárámě sídlí ctihodný Dhammarakkhita.

„To se hodí,“ řekl kupec, „neboť i já mám namířeno do Pátaliputty. Bude mi ctí a potěšením, přijmeš-li místo na mém voze a pojeděš-li se mnou.“

Nágaséna vystoupil na vůz a byl si jist, že Assagutta svým božským zrakem už předem viděl kupeckou karavanu táhnoucí do Pátaliputty.

Cestou vykládal Nágaséna kupci základy nauky a věrouky. Kupec byl vnímavý a pozorný a brzy dosáhl pravého poznání. Když spolu nerozprávěli, byli pohříženi v hluboké rozjímání.

Před Pátaliputtou, kde se cesta rozdvojovala, řekl kupec Nágasénovi: „Já pojedu rovně, ale ty se nyní dej touto odbočkou; vede přímo do Asókárámy. Děkuji ti, ctihodný, žes mi poskytl poučení, a přijmi laskavě ode mne tento kus látky z nejjemnější vlny, šestnáct loket zděli a osm zšíři.“ A podával mu látku. Nágaséna ji s díky přijal, rozloučil se s kupcem a vydal se do Asókárámy.

Tam pozdravil ctihodného Dhammarakkhita a sdělil mu, proč přišel. Dhammarakkhita věděl, že

přichází od Assagutty a přijal ho vlídně. Za tři měsíce se Nágaséna naučil všemu slovu Buddhovu sebranému ve Třech koších a v dalších třech měsících pochopil hluboký smysl v něm skrytý. Tehdy mu Dhammarakkhita pravil. „Dobře ses učil, Nágaséno, avšak jako skoták, jenž sice hlídá krávy, leč jejich mléko, jogurt a máslo pojídají jiní, tak i ty znáš slovo Buddhovo, leč přece ještě nejsi ve stavu dokonalého světce, jenž se už nemusí narodit a čeká jen na konečné vyvanutí.“

„Máš pravdu, ctihodný, je tomu tak,“ odvětil Nágaséna. „Neříkej mi už nic; vím, co mám dělat.“ Celou noc pak setrval v rozjímání, až pronikl nejvyšší Pravdu a dosáhl zářivého stavu dokonalého světce, jenž se už nemusí narodit a čeká jen na konečné vyvanutí. Bohové se radovali, země se chvěla a z nebes dštily květy. Dokonalí světci

z Rakkhitataly v pohoří himálajském mu poslali duchovní vzkaz: „Nechť ctihodný Nágaséna přijde k nám; chceme ho vidět.“

A v tom okamžiku Nágaséna zmizel z Asókárámy a zjevil se mezi světci v Rakkhitatale. Dokonalí světci mu řekli: „Ten král Milinda nedá bratrstvu pokoj se svými otázkami. Jdi teď, ctihodný Nágaséno, a uveď jeho zvědavost na správnou stezku.“

„Co pouhý Milinda, ctihodní!“ odvětil Nágaséna. „Kdyby mne všichni panovníci celé Džambudípy zasypali otázkami, rozdrtil bych je svými odpověďmi. Půjdu do Ságaly a vy, kdož chcete, pojdte se mnou.“ A provázen nesmírným houfem světců šel Nágaséna do Ságaly, aby to sídelní město získalo zpět svou bývalou slávu, již mu skýtala přítomnost svatých mužů a mnichů v oranžových hávech.

Ctihodný Nágaséna, známý, proslulý, osvícený

a ze světských pout osvobozený, učený a vzdělaný, výmluvný, rozvázný, zářící a neposkrvněný, velký učitel, nositel planoucí pochodně pravého poznání, prošel městy, vesnicemi a osadami a provázen svými mnichy usídlil se v poustevně Sankhejje. Rádce Dévamantija sdělil králi Milindovi: „Do Sankhejji přišel nejmoudřejší mnich Nágaséna, velekráli! Je to mudrc nad mudrce, ovládá dokonale všechny čtyři stupně vědního rozboru a je jediný, kdo je s to rozprávět s tebou a rozptýlit tvé pochybnosti.“

Král Milinda, když uslyšel Nágasénovo jméno, pocítil slabost a obavu, zachvěl se a byl ohromen. Privil Dévamantijovi: „Skutečně je s to rozprávět se mnou?“

„Ba, velekráli, ten je s to vést rozpravu se všemi bohy, strážci světa, najednou a dohromady, natož se smrtelným člověkem,“ řekl na to starý rádce.

„Pošli mu tedy vzkaz, zda ho mohu navštívit.“

Rádce to provedl a Nágaséna králi odpověděl, že jen kvůli tomu se znovuzrodil na tomto světě a přišel do Ságaly. Král Milinda hned povolal vozataje a kázal zapřahat. Pak vystoupil na vůz a tryskem odjel do poustevny Sankhejji.

Ctihodný Nágaséna tam seděl obklopen velikým množstvím mnichů. Zářil uprostřed nich jako drahocenný démant mezi oblázky na břehu řeky. Král Milinda ho poznal okamžitě a znova se zachvěl obavou, ohromen, polekán a zastrašen jako slon obklíčený nosorožci, jako had před ptáky hadožrouty, jako šakal před hroznýšem, jako medvěd před buvolou, jako gazela před tygrem, jako myš před kočkou a jako běs před knězem; byl zmaten a úzkostliv jako luna, kterou polapil zloduch Ráhu, jako ptáček v kleci, ryba v síti nebo brejlovec v košíku. Pomys-

lel si zkroušeně: „Mnoho rozprav jsem už vedl s mnoha mudrci, ale nikdy jsem se tak neobával. Tento den bude znamenat mou porážku a Nágasénovo vítězství; vím to, neboť můj duch kolísá a potácí se.“

S ostychem přistoupil král Milinda ke ctihodnému Nágasénovi a pozdravil ho. Nágaséna mu oplátil zdvořilostí a choval se mile, čímž si krále naklonil od samého začátku.

ČÁST DRUHÁ

„Chtěl bys, ctihodný, vést se mnou rozpravu?“

„Rozmlouváš-li jako mudrcové, pak ano; rozmlouváš-li jako vládci, pak nikoli, velekráli.“

„Jak rozprávějí mudrcové?“

„V rozpravě je každý z nich střídavě zahrán do úzkých, vymaní se, vysloví námitku, nebo jí sám podlehne, a vyvodí závěrečný důkaz. Každý z nich má občas vrch a občas je potřen. Mudrcové se pro to nerozhněvají. Tak vedou rozpravu mudrcové.“

„A jak vedou rozpravu vládci?“

„Vládci vynesou svůj názor. Odporuje-li někdo,

dají ho zmrskat. Tak vedou rozpravu vládci, velekráli.“

„Povedu rozpravu jako mudrc, nikoli jako vládce. Rozmlouvej se mnou zcela volně jako s mnichem, novicem, věřícím nebo služebníkem klášterním. Neobávej se ničeho, ctihodný.“

„To je dobře, velekráli.“

„Jak se jmenuješ, ctihodný? Jak zní tvé jméno? Kdo jsi?“

„Říkají mi Nágaséna, to je takové označení. Neboť věz, velekráli, že byt rodiče dávají svým dětem jména jako Nágaséna, Súraséna, Víraséna nebo Síhaséna, není to nic než pouhý název, hrubý a nepřesný pojem, běžný výraz, obyčejné slovo. Pod ním si nepředstavuj jedince.“

„Lze s tím souhlasit? Není-li, ctihodný Nágaséno, jedince, kdo ti podává oděv, pokrmy, nádoby, ložní prádlo, vodu a lék? Kdo toho používá? Kdo pak zachovává ctnost a mravnost a kdo páše neřesti, vraždy a krádeže? Kdo mluví pravdu a kdo lže? Není tedy dobra ani zla, není činů blahodárných ani činů zhoubných. Když pravíš, že ti říkají Nágaséna, co je ten Nágaséna, jemuž tak říkají? Jsou snad tvé vlasy Nágasénou?“

„To nikoli, velekráli.“

„Jsou snad Nágasénou chlupy, nehty, zuby, kůže, maso, svaly, kosti, morek, ledviny, srdce, játra, pokožka, slezina, plíce, střeva, pobřišnice, nestrávené jídlo, zbytky trávení, žluč, hlen, krev, pot, tuk, hnis, slzy, kožní mastnota, sliny, nosní výměšky, kloubní maz, moč, lejno nebo mozek?“

„To nikoli, velekráli.“

„Nuže, snad tedy tvůj tvar, postava nebo cítění, vnímání a vědomí?“

„To nikoli, velekráli.“

„Pak se musím zeptat: Co je to Nágaséna? Nevidím Nágasénu. Je to prázdný zvuk a nic víc. Myslím, že nemáš pravdu, ctihodný.“

„Jsi, velekráli, nedůtklivý jako pravý příslušník vládnoucího rodu . . . Pověz mi, přišel jsi pěšky, nebo jsi přijel na voze?“

„Nechodím pěšky, ctihodný. Přijel jsem na voze.“

„Vysvětli mi, velekráli, co je vůz. Zdaž voj je vozem?“

„To nikoli, ctihodný.“

„Zdaž je vozem náprava, kola, korba, opěradlo, rozporka, jařmo, opratě nebo zákolníky?“

„To nikoli, ctihodný.“

„Složíme-li všechny tyto předměty na hromadu, je to vůz?“

„To také nikoli, ctihodný.“

„Pak se, velekráli, musím zeptat: Co je to vůz? Není žádného vozu. Je to prázdný zvuk a nic víc. Myslím, že nemáš pravdu, velekráli.“

„Ctihodný Nágaséno, mluvím pravdu. Úhrnem o voji, nápravě, kolech a těch dalších součástech, vhodně spojených a účelně sestavených, užívá se slova a názvu vůz.“

„Ba, velekráli, teď jsi to pochopil správně. A teď také víš, co znamená Nágaséna.“

„Viděl jsi Buddhu, ctihodný?“

„Neviděl, velekráli.“

„Tvoji učitelé a mistři ho viděli?“

„Neviděli, velekráli.“

„Buddha tedy nebyl.“

„Velekráli, viděl jsi himálajskou řeku Úhu?“

„Neviděl, ctihodný.“

„Tvůj otec a děd ji viděli?“

„Neviděli, ctihodný.“

„Řeka Úha tedy není.“

„Ale ano, ctihodný, je, byť jsem ji neviděl a byť ji neviděl ani můj otec a děd.“

„A tak je to také s Buddhou, velekráli.“

„Ctihodný Nágaséno, lze dokázat, že Buddha je vynikající, ze všech nejlepší?“

„Zajisté, velekráli, to lze dokázat.“

„Jakpak, ctihodný, lze dokázat, že Buddha je vynikající, ze všech nejlepší?“

„Kdysi žil slovutný mistr Tissa, od jehož smrti už uplynulo mnoho let. Odkud ho lidé znají?“

„Z jeho spisů, ctihodný.“

„A zrovna tak, velekráli, kdo vidí učení, vidí Buddhu, neboť Buddha je hlásal.“

„Zdaž, ctihodný Nágaséno, Buddha ví a zná všechno?“

„Ano, velekráli, Buddha ví a zná všechno.“

„Proč tedy dával svým žákům naučení jen příležitostně, nikoli soustavně a neustále?“

„Je takový lékař, velekráli, který zná všechny léky na světě?“

„Ano, ctihodný.“

„Zdaž tento lékař, velekráli, předepíše nemocnému všechny léky najednou?“

„To nikoli, ctihodný, až přijde čas a podle choroby.“

„A zrovna tak, velekráli, Buddha dával svým žá-

kům naučení jen příležitostně, nikoli soustavně a neustále.“

„Ctihodný, byl Buddha obdařen dvaatřiceti hlavními znaky velikého člověka a čtyřadvaceti znaky druhotnými? Sálal z něho zlatý jas a měl svatozář o průměru jednoho sáhu?“

„Ano, velekráli.“

„Měli jeho rodičové tytéž znaky?“

„Nikoli, velekráli.“

„Vždyť syn je podoben matce nebo rodičům své matky, svému otci nebo jeho rodičům.“

„Znáš, velekráli, stolistý lotos?“

„Znám, ctihodný; mnoho jich kvete v jezírkách mého sadu.“

„Kde se rodí a kde se rozvíjí?“

„Rodí se v bahně a rozvíjí se ve vodě.“

„A připomíná bahno nebo vodu svým tvarem, barvou nebo vůní?“

„Vůbec ne, ctihodný.“

„A tak je to také s Buddhou, velekráli.“

„Ctihodný Nágaséno, nalezne úlevu v slzách ten, kdo oplakává smrt své matky, anebo ten, kdo pláče z lásky k víře a učení?“

„Slzy jednoho jsou poznamenány vášní, sobectvím a sebeláskou, slzy druhého mají čistotu radosti a klidu, jedny jsou palčivé, druhé osvěžující. A jen osvěžující přináší úlevu, velekráli, nikoli to, co pálí.“

„Jaký je, ctihodný Nágaséno, rozdíl mezi člověkem zasaženým vášněmi a člověkem bez vášní?“

„Jeden je, velekráli, připoutaný, druhý odpoutaný.“

„Co to znamená, ctihodný?“

„Jeden je, velekráli, dychtivý, druhý nedychtivý.“

„Já to, ctihodný, chápu takto: oba, člověk zasažený vášněmi i člověk bez vášni, chtějí jen dobré, například chutný pokrm; nikdo nechce špatné.“

„Když, ó velekráli, jí člověk zasažený vášněmi, vychutnává chuť jídla a rozkoš z té chutě; člověk bez vášni vychutnává chuť jídla, nikoli už rozkoš z té chutě.“

„Ctihodný Nágaséno, narodí se mrtvý člověk znova, nebo ne?“

„Některý se narodí, jiný nikoli, velekráli. Kdo je zasažen vášněmi, narodí se znova; kdo jich je prost, nikoli.“

„A ty, ctihodný, se narodíš znova?“

„Jsem-li zasažen vášněmi, narodím se; jsem-li jich prost, nenarodím se.“

„A jak se lze zprostit vášní a vyhnout se znovu-zrození?“

„Soustředěnou pozorností, moudrostí a jinými blahodárnými stavy mysli.“

„Není však soustředěná pozornost totéž jako moudrost?“

„To nikoli, velekráli; jsou to dvě různé věci. Soustředěnou pozornost můžeš shledat i u koz, ovcí, hovězího dobytka, buvolů, velbloudů a oslů, avšak ne tak moudrost.“

„Ctihodný Nágaséno, hovořil jsi o koloběhu. Co to je, ten koloběh?“

„Když se někdo, velekráli, tady narodí a tady zemře, pak se narodí jinde a tam zemře a pak se opět

jinde narodí, to je koloběh, velekráli.“

„Dej mi přirovnání.“

„Jako když, velekráli, člověk sní zralé mango a zasadí pecku, z níž vyroste velký mangovník a nese ovoce, a ten člověk opět sní zralé mango a zasadí pecku, z níž vyroste velký mangovník a nese ovoce — a počátku ani konce tohoto sřetězení nezná nikdo. A to je ten koloběh, velekráli.“

„Ctihodný Nágaséno, řekl jsi, že člověk, který po celý život páchal zlo, se znovuzrodí mezi bohy, vzpomene-li si v okamžiku své smrti na Buddhu. Tomu nemohu uvěřit. A řekl jsi také, že kdo usmrtí jediného živého tvora, dostane se do pekla. Tomu mohu uvěřit tím méně.“

„A co si myslíš o tomhle, velekráli? Udrží se třeba malý kamínek na vodní hladině?“

„To ne, ctihodný.“

„A popluje po vodě třeba sto nákladů kamení, naložených na lodi?“

„To ano, ctihodný.“

„Tak vidíš, velekráli; ta loď, to jsou dobré skutky.“

„A to jsi řekl hezky, Nágaséno.“

„Ctihodný Nágaséno, je možné znovuzrození bez převtělení?“

„Zajisté, velekráli.“

„Jak to, ctihodný, že je to možné? Dej mi přirovnání.“

„Jestli někdo zažehne pochodeň od jiné pochodně, převtělí se tato v onu?“

„To nikoli, ctihodný.“

„A zrovna tak se lze znovuzrodit bez převtělení.“

„Dej mi jiné přirovnání.“
„Vzpomínáš si, velekráli, jak tě tvůj učitel naučil nějakou báseň?“
„Ano, ctihodný.“
„Zdaž, velekráli, se ta báseň převtělila z učitele v tebe?“
„To nikoli, ctihodný.“
„A zrovna tak se lze znovuzrodit bez převtělení.“

„Ctihodný Nágaséno, řekl jsi, že oheň pekelný je mnohem palčivější než oheň přirozený, že oblázek v přirozeném ohni neshoří ani za den, zatímco skála velikosti domu shoří v ohni pekelném v okamžiku. Tomu nemohu uvěřit. A řekl jsi také, že ti, kdo se dostali do pekla, se tam pekou po tisíce let, aniž je oheň stráví. Tomu mohu uvěřit tím méně.“

„A co si myslíš o tomhle, velekráli? Nepožírají

samičky delfinů, krokodýlů, želv, pávů a holubů kamínky a písek?“

„To ano, ctihodný, požírají.“

„A stráví je?“

„Ano, ctihodný, stráví je.“

„A stráví také zárodky potomstva, které mají v útrobách?“

„To nikoli, ctihodný.“

„Proč?“

„Domnívám se, ctihodný, že to je účinek předchozích činů.“

„A zrovna tak ti, kteří se dostali do pekla, pekou se tam po tisíce let aniž shoří, protože takový je účinek jejich předchozích činů. Neboť Buddha pravil: — Nikdo neumírá, dokud z jeho činů zbývá sebe-míň. —“

„Pročpak, ctihodný Nágaséno, nejsou všichni lidé stejní? Jedni žijí krátce, jiní dlouho; jedni jsou choří, jiní zdraví; jedni oškliví, jiní hezcí; jedni slabí, jiní mocní; jedni chudí, jiní bohatí; jedni sprostí, jiní vznešení; jedni hloupí, jiní moudří.“

„A pročpak, velekráli, nejsou všechny rostliny stejné? Jedny jsou kyselé, jiné slané; jedny hořké, jiné pálivé; jedny trpké, jiné sladké.“

„Domnívám se, ctihodný, že je to rozdílností jejich semen.“

„A zrovna tak, velekráli, nejsou všichni lidé stejní pro rozdílnost jejich činů dobrých a zlých, neboť jedni jsou takoví, jiní jsou makoví. A Buddha pravil: — Dědictvím bytostí jsou účinky jejich činů dobrých a zlých a jen na nich závisí jejich budoucnost; jen účinky činů jsou příčinou, proč lidé nejsou všichni stejní. —“

„Ctihodný Nágaséno, dosáhnou všichni lidé konečného vyvanutí?“

„Nikoli, velekráli, všichni lidé ho nedosáhnou. Jen kdo si připouští, což jest si připouštět, kdo pochopí, což jest pochopit, kdo se vyvaruje, čehož jest se vyvarovat, kdo rozpozná, což jest rozpoznat, a kdo uvede ve skutek, což jest ve skutek uvést, ten dosáhne konečného vyvanutí.“

„Ctihodný Nágaséno, zdaž ten, kdo nedosáhl konečného vyvanutí, ví, že konečné vyvanutí je slast?“

„Ano, velekráli, ví to.“

„Jak to může, ctihodný Nágaséno, vědět, nezakusil-li to?“

„A domníváš se, velekráli, že ti, jimž nebyly z trestu uřaty ruce nebo nohy, vědí, že utětí údů je strast?“

„To ano, ctihodný, vědí to.“

„Jakpak to vědí?“

„Neboť to slyšeli od těch, jimž byly ruce a nohy uťaty.“

„A zrovna tak, velekráli, ten, kdo nedosáhl konečného vyvanutí, ví, že je to slast, neboť to slyšel od těch, kteří ho dosáhli.“

„Je, ctihodný Nágaséno, ten, kdo se znovuzrodí, totožný, nebo ne?“

„Ani totožný ani jiný, velekráli.“

„Dej mi přirovnání.“

„Když jsi, velekráli, byl dítětem, slabým, drobným, bezbranným, a ležel jsi na zádech, byl jsi týž jako dnes, kdy jsi dospělý muž?“

„Nikoli, ctihodný, nebyl jsem týž.“

„Bylo-li by tomu tak, velekráli, pak nemáš matku,

otce, ani učitele. Nemohl jsi být vzdělán ve vědách a vychován k ctnosti. Bylo-li by tomu tak, jiný by byl pachatel zločinu a jinému by usekli ruce za trest.“

„To jistě nikoli, ctihodný. Co o tom soudíš ty?“

„Byl jsi, velekráli, stále týž Milinda, jenž byl malým dítětem a nyní je dospělý muž, avšak měnil ses a procházel různými stavy.“

„Dej mi přirovnání.“

„Zapálíme-li pochodeň, může hořet po celou noc?“

„Zajisté.“

„Je plamen, který hoří v poslední hlídce noční, totožný s plamenem hlídky druhé, a tento totožný s plamenem první hlídky?“

„To nikoli.“

„Jsou tedy při každé noční hlídce vyměňovány pochodně?“

„To také nikoli. Je to táž pochodeň, jež hoří po celou noc.“

„A tak pravím, velekráli, že sřetězení stavů je plynulé; následující se objevuje v okamžiku, kdy předcházející mizí.“

„Dej mi jiné přirovnání.“

„Například mléko, jež se stane mlékem sedlým, potom čerstvě stlučeným máslem a potom máslem přepuštěným. Lze říci, že čerstvé mléko je totéž jako mléko sedlé, jako čerstvé máslo a jako přepuštěné máslo?“

„To nikoli, ale pocházejí z téhož.“

„A tak pravím, velekráli, že sřetězení stavů je plynulé.“

„Ctihodný Nágaséno, který ze dvou, když zemřou zde a jeden se má znovuzrodit v Brahmově světě

a druhý v Kašmíru, je pomalejší nebo rychlejší?“

„Oba stejně, velekráli.“

„Dej mi přirovnání.“

„Kde ses, velekráli, narodil?“

„V Alexandrii, ctihodný.“

„Jak daleko je odtud Alexandrie?“

„Dvě stě jódžan.“

„A jak daleko odtud je Kašmír?“

„Dvanáct jódžan.“

„Pomysli nyní, velekráli, na Alexandrii.“

„Pomyslel jsem, ctihodný.“

„A nyní pomysli, velekráli, na Kašmír.“

„Těž jsem pomyslel, ctihodný.“

„Nuže, na co jsi pomyslel pomaleji nebo rychleji, na Alexandrii, nebo na Kašmír?“

„Bylo to stejné, ctihodný, ani pomalejší, ani rychlejší.“

„A tak je to, velekráli, také s těmi, kdo se mají znovuzrodit v Brahmově světě a v Kašmíru.“

„Dej mi jiné přirovnání.“

„Když letí dva ptáci a jeden usedne na vysoký strom a druhý zároveň na stromek nízký, čí stín padne na zem rychleji?“

„Bude to stejné, ctihodný, ani pomalejší, ani rychlejší.“

„A tak je to, velekráli, také s těmi, kdo se mají znovuzrodit v Brahmově světě a v Kašmíru.“

„Jaký je cíl vás mnichů, ctihodný Nágaséno? Co je pro vás posledním a konečným smyslem?“

„Aby přítomné strasti přestaly a už nikdy nenastaly a aby ani jiné nevznikly. Konečné vyvanutí — to je poslední smysl všeho našeho žití, velekráli.“

„Všichni, kdož se vzdají světa, to činí pro to?“

„To nikoli, velekráli. Někteří to činí, protože se obávají panovníka, druzí, aby unikli světskému trestu nebo nesplaceným dluhům, a ještě jiní, aby se tak uživil. Avšak ti, kteří se odřekli světa správně a opravdu, činí to pro to, jak jsem řekl.“

„Vylož mi, ctihodný, snažíte-li se vy mniši, aby strasti přítomné přestaly a už nikdy nenastaly a aby ani v budoucnu jiné strasti nevznikly, zdaž je nějaká budoucí strast?“

„V přítomnosti není žádná budoucí strast.“

„To jste tedy velcí mudrcové, když se pachtíte za potlačením něčeho, co není.“

„Napadnou-li tě nepřátelská vojska, velekráli, to teprve pak dáváš kopat příkopy, stavět hradby, budovat strážní věže a opevnění a schovávat obilí do zásob?“

„Nikoli; to všechno je připraveno už předem.“
„Cvičíš teprve pak jízdu, válečné vozy a slony?
Učíš se vládnout lukem a mečem a kopím?“
„Nikoli; to všechno jsem učinil už předem.“
„A proč, velekráli?“
„Abych odvrátil budoucí nebezpečnosti.“
„Je však v přítomnosti nějaké budoucí nebezpečnosti?“

„To nikoli, ctihodný.“
„Jak velký jsi mudrc, velekráli, připravuješ-li se k odvrácení nebezpečnosti, jež není.“
„Dej mi jiné přirovnání.“
„Cožpak teprve, když máš žízeň, kážeš kopat studnu nebo hloubit rybník, abys měl vodu? Cožpak teprve, když máš hlad, dáváš zorat pole a zasít obilí, abys měl co jíst?“
„Nikoli, ctihodný; to všechno se dělá předem.“

„A proč, velekráli?“

„K uhašení budoucí žízně a zahnání budoucího hladu.“

„Je však v přítomnosti nějaká budoucí žízeň nebo budoucí hlad?“

„To nikoli, ctihodný.“

„Jak velký jsi mudrc, velekráli, připravuješ-li se k uhašení žízně a zahnání hladu, jež nejsou.“

„Ctihodný, milujete vy mniši své tělo?“

„Nikoli, velekráli.“

„Proč tedy o ně pečujete tak soustavně a vlídně?“

„Byl jsi, velekráli, někdy zraněn v bitvě?“

„Ano, ctihodný.“

„A bylo tvé zranění vytřeno olejem, ošetřeno mastí a zavázáno jemnou látkou?“

„Ano, ctihodný.“

„Ty jsi snad miloval své zranění, žes o ně pečoval tak soustavně a vlídně?“

„To nikoli; jen proto, aby se zhojilo.“

„A zrovna tak, velekráli, mniši nemilují své tělo, ale pečují o ně, aniž jsou k němu poutáni, neboť je nástrojem mravného žití.“

„A to jsi řekl hezky, Nágaséno.“

„Ctihodný Nágaséno, je příjemný pocit blahodárný nebo zhoubný, anebo nijaký?“

„Může být, velekráli, taký i onaký.“

„Ale, ctihodný, jestliže blahodárný pocit není strastný a strastný pocit není blahodárný, pak blahodárné a strastné, zrovna tak jako zhoubné a příjemné, vůbec nevzniká.“

„Co tedy myslíš, velekráli? Kdybys tomuto služebníku vložil do jedné ruky horkou železnou kouli

a do druhé kouli ledového sněhu, zdaž by ho obě pálily?“

„Zajisté, ctihodný, pálily by ho obě.“

„Jsou tedy, velekráli, obě horké?“

„To nikoli, ctihodný.“

„A jsou tedy, velekráli, obě ledové?“

„To nikoli, ctihodný.“

„Tak to uvaž: jestli pálí to, co je horké, pak tyto koule, protože nejsou obě horké, nemohou pálit obě; a jestli pálí to, co je ledové, pak tyto koule, protože nejsou obě ledové, nemohou také.“

„Nemohu se postavit mudrci jako jsi ty, ctihodný. Vysvětli mi toho smysl.“

„Je totiž šest radostí rodinného života a šest radostí života odříkání. Je šest starostí rodinného života a šest starostí života odříkání. Je šest lhostejností rodinného života a šest lhostejností života odří-

kání. A ty všechny mohou být minulé, přítomné nebo budoucí. Což dohromady činí sto osm pocitů.“

„Ctihodný Nágaséno, smím se tě otázat?“

„Ptej se, velekráli.“

„Již jsem se zeptal.“

„A já jsem již odpověděl.“

„Na cos mi odpověděl?“

„Na to, na co ses mne ptal, velekráli.“

„Ctihodný Nágaséno, zdaž různé blahodárné stavy mysli mají též účinek?“

„Ano, velekráli; mají za účinek zničení vášní.“

„Dej mi přírovnání.“

„Zrovna jako různé zbraně jednoho vojska, pěchota, jízda, válečné vozy a sloni, společně bojují

a vzájemně se podporují směřující k jednomu cíli, totiž k potření nepřítele, tak i různé blahodárné stavy mysli ničí vášně z různých stran.“

„Jak si člověk vzpomene na to, ctihodný Nágaséno, co minulo, co je dávno pryč?“

„Paměťí, velekráli.“

„Ba ne, ctihodný Nágaséno, je to spíše vědomím, nikoli paměťí.“

„A zapomněl jsi někdy, velekráli, na něco, co jsi dříve sám učinil?“

„To ano, ctihodný.“

„A byl jsi tehdy, velekráli, bez vědomí?“

„Nikoli, ctihodný; to mi selhala paměť.“

„Proč tedy, velekráli, tvrdíš, že to je vědomím? Je to paměťí.“

„Ctihodný Nágaséno, když vznikne zrakový vjem, vznikne také poznání v mysli?“

„Ano, velekráli, je tomu tak.“

„A co, ctihodný Nágaséno, vzniká jako první, zrakový vjem nebo poznání v mysli?“

„Jako první vzniká zrakový vjem, velekráli.“

„Zdaž první nařídí druhému, aby vzniklo tam, kde vznikne ono, anebo druhé praví prvnímu, že vznikne tam, kde vznikne ono?“

„Nikoli, velekráli, neboť mezi nimi není slov.“

„Jak to tedy, ctihodný Nágaséno, že když vznikne zrakový vjem, vznikne hned i poznání v mysli?“

„Je to sklonem, bránou, účelnou obdobou a cílevědomou činností.“

„Jakpak je to sklonem, ctihodný Nágaséno? Dej mi přirovnání.“

„Nuže, velekráli, když prší, kam stéká voda?“

„Po sklonu, ctihodný.“

„A když prší podruhé, kam stéká ta voda?“

„Po tomtéž sklonu, ctihodný, jako stékala voda předtím.“

„Zdaž první nařídila druhé, aby stékala tam, kam stékala ona, anebo druhá pravila první, že bude stékat tam, kam steče ona?“

„Nikoli, ctihodný, neboť mezi nimi nebylo slov. Je to sklonem.“

„A tak je to, velekráli, také se zrakovým vjemem a poznáním v mysli.“

„A jakpak je to bránou, ctihodný Nágaséno? Dej mi přirovnání.“

„Představ si, velekráli, pohraniční město chráněné pevnými hradbami se střílnami a strážními věžemi, které má jedinou bránu. Chce-li pocestný vstoupit do města, kudy vstoupí?“

„Vstoupí bránou, ctihodný.“

„A bude-li druhý pocestný chtít také vstoupit do města, kudy vstoupí?“

„Tou bránou, ctihodný, kterou vstoupil první pocestný.“

„Zdaž první nařídil druhému, aby vstoupil tudy, kudy vstoupil on, anebo druhý pravil prvnímu, že vstoupí tudy, kudy vstoupí on?“

„Nikoli, ctihodný, neboť mezi nimi nebylo slov. Je to bránou.“

„A tak je to, velekráli, také se zrakovým vjemem a poznáním v mysli.“

„A jakpak je to účelnou obdobou, ctihodný Nágaséno? Dej mi přirovnání.“

„Když ze vsi do vsi jede po cestě vůz, velekráli, kudy pojede druhý vůz?“

„Touž cestou, ctihodný, kudy jel první vůz.“

„Zdaž první nařídil druhému, aby jel tudy, kudy jel on, anebo druhý pravil prvnímu, že pojede tudy, kudy pojede on?“

„Nikoli, ctihodný, neboť mezi nimi nebylo slov. Je to účelnou obdobou.“

„A tak je to, velekráli, také se zrakovým vjemem a poznáním v mysli.“

„A jakpak je to cílevědomou činností, ctihodný Nágaséno? Dej mi přirovnání.“

„Jako v počtech, v logice, v psaní a v jiných oborech je člověk zpočátku neobratný a posléze cílevědomou činností získá na obratnosti, tak, velekráli, i tam, kde vznikne zrakový vjem, vznikne cílevědomou činností i poznání v mysli. A stejně tak je tomu, velekráli, i potažmo k vjemům sluchovým, čichovým, chuťovým a hmatovým.“

„Jaké rysy, ctihodný Nágaséno, má moudrost?“
„Rozlišování a záření, velekráli.“
„Jak to, ctihodný, že rysem moudrosti je záření?“
„Moudrost zahání stíny nevědomosti, rozsvěcí zář vědění, odhaluje skryté pravdy.“
„Dej mi přirovnání, ctihodný.“
„Jako když přineseš, velekráli, do temného domu pochodeň, světlo zažene stíny, ozáří prostor a dá vyniknout tvarům. A tak je to i s moudrostí.“

„Ctihodný Nágaséno, je ten, kdo ví, také moudrý?“
„Ano, velekráli; kdo ví, je moudrý.“
„Vědění je tedy totéž jako moudrost?“
„Ano, velekráli.“
„A kdo je moudrý, může se mýlit?“
„Může se mýlit v některých věcech, v jiných nikoli.“

„V čem se může mýlit?“
„Ve vědách, jimž se neučil, ve znalostech o zemích, jež nenavštívil, nebo ve významu slova, jež nezná.“
„V čem se nemůže mýlit?“
„Ve vědění, jež je plodem moudrosti: že nic nemá trvání, že všechno je strastné a že duše neexistuje.“
„A co se stane s bludy toho člověka?“
„Dosáhne-li člověk vědění, pak se před jeho moudrostí bludy rozplynou.“
„Dej mi přirovnání, ctihodný.“
„Jako když, velekráli, přineseš do temného domu pochodeň, stíny se rozplynou a rozlije se jas. Zrovna tak se před moudrostí rozplynou bludy.“
„A co se stane s moudrostí?“
„Když vykonala své, moudrost mizí v okamžiku,

leč co vzbudila, totiž vědění, že nic nemá trvání, že všechno je strastné a že duše neexistuje, to zůstane.“

„Dej mi přirovnání, ctihodný Nágaséno.“

„Jako když, velekráli, chceš v noci odeslat dopis. Zavoláš písaře a dáš přinést kahanec. Nadiktuješ dopis a pak světlo zhasíš. Třebaže už není světla, dopis zůstává. A zrovna tak zůstává vědění, když zhasla moudrost.“

„Dej mi jiné přirovnání.“

„Vesničané ve východních krajích mají ve zvyku stavět u každé chýše pět velkých džbánů s vodou pro případ požáru. Vzplane-li chýše, polijí ji vodou z těch džbánů a oheň je uhašen. Jsou pak prázdné džbány ještě k něčemu?“

„To jistě nikoli, ctihodný. Pryč s těmi džbány. K čemu by ještě byly ty džbány?“

„Těch pět džbánů, velekráli, je jako pět rozumových způsobností, totiž víra, rozhodnost, soudnost, rozjímání a moudrost. Vesničané jsou jako svatí mužové, oheň požáru je jako vášně. A jako pět džbánů vody uhasí požár, tak moudrost a ostatní potlačí vášně tak, že se již neprobudí. A tak, velekráli, moudrost, když byla vykonala své, mizí, leč vědění, jež vyvolala, zůstane.“

„Dej mi ještě jiné přirovnání, ctihodný.“

„Představ si, velekráli, že lékař uvaří z pěti léčivých bylin lektvar a podá ho nemocnému, jenž se uzdraví. Podá pak lékař udravenému lektvar znovu?“

„To jistě nikoli, ctihodný. Pryč s tím lektvarem. K čemu by ještě byl ten lektvar?“

„Těch pět léčivých bylin, velekráli, je pět zmíněných rozumových způsobností. Lékař je jako svatý

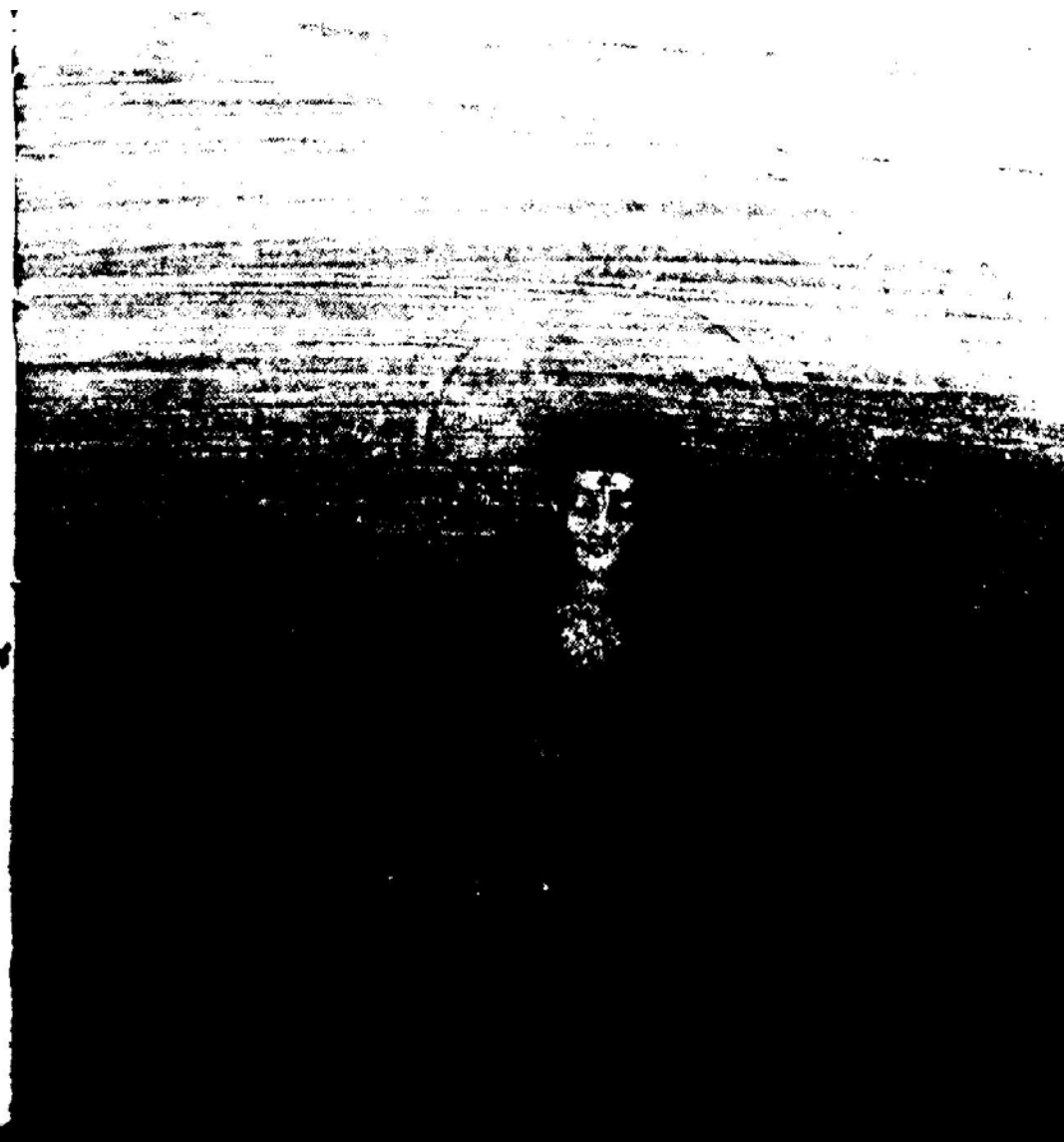
muž, nemoc je jako vášně a nemocný jako nevědomý. A jako lektvar z pěti léčivých bylin zruší neblahý vliv vzbouřených tělesných šťáv, tak pět rozumových způsobností potlačí vášně tak, že se již neprobudí. A moudrost zmizí, leč vědění zůstane.“

„Dej mi přece ještě jiné přirovnání.“

„Třeba bojovník, jež napadl oddíl nepřátel, vystřelí po nich pět šípů a nepřátelé prchnou. Má zapotřebí vystřílet těch pět šípů znova?“

„To jistě nikoli, ctihodný. Pryč s těmi šípy. K čemu by ještě byly ty šípy?“

„Těch pět šípů, velekráli, je jako pět rozumových způsobností. Bojovník je jako svatý muž a oddíl nepřátel je jako vášně. A jako pět šípů zahnilo nepřátelský oddíl, tak pět rozumových způsobností potlačí vášně tak, že se již neprobudí. A moudrost opět zmizí, leč vědění zůstane.“

„Kde sídlí rozum, ctihodný?“

„Nikde, velekráli.“

„Pak tedy není rozumu.“

„A kde sídlí vítr, velekráli?“

„Nikde, ctihodný.“

„Pak tedy není větru?“

„Ctihodný Nágaséno, lze rozlišit jednotlivé stavy mysli, když jsou ve společné součinnosti, a říci: toto je vjem, toto pocit, toto vědomí, toto myšlení, toto chápání, toto zkoumání a toto hodnocení?“

„Nikoli, velekráli, to nelze.“

„Dej mi přirovnání.“

„Jako kdyby, velekráli, králův kuchař připravil polévku nebo omáčku ze smetany, soli, zázvoru, kmínu, pepře a dalších přísad a král by mu pak pravil: — Odděl mi chuť smetany, chuť soli, chuť zá-

zvoru, chuť kmínu, chuť pepře a chuť ostatních přísad. — Bylo by možno, velekráli, oddělit z té polévky nebo omáčky chuť kyselou, slanou, hořkou, páliovou, trpkou nebo sladkou?“

„To jistě nikoli, ctihodný, třebaže ty chutě tam jsou všechny dohromady.“

„A zrovna tak je tomu, velekráli, s jednotlivými stavy mysli.“

„Lze, velekráli, rozeznat sůl okem?“

„Ano, ctihodný, to lze.“

„Přemýšlej dobře, velekráli!“

„Nuže, ctihodný, spíše jazykem.“

„Tak jest, velekráli.“

„Avšak, ctihodný, zdaž lze jazykem rozeznat všechnu sůl?“

„Ano, velekráli.“

„Pak jestliže lze jazykem rozeznat všechnu sůl, co zbývá z toho, co přivázejí býci na vozech?“

„Není to jen sůl, velekráli, co přivázejí býci na vozech; je to sůl a její hmotnost. A lze, velekráli, na váze zvážit sůl?“

„Ano, ctihodný, to lze.“

„Ó nikoli, velekráli, sůl zvážit nelze; lze zvážit jen její hmotnost.“

„Jsou, ctihodný Nágaséno, taková bytí, která vznikají z nebytí?“

„Takových není, velekráli, neboť všechna bytí, která nebyla, vznikají z nějakých bytí, která už byla.“

„Dej mi přirovnání.“

„Uvažuj tedy, velekráli. Zdaž dům, v němž právě sedíš, vznikl z nebytí?“

„To nikoli, ctihodný. Není tu ničeho, co by nebylo předtím. Dřevo vzrostlo v lese, jíl se zrodil v zemi a dům je výsledek práce těch, kdož jej postavili.“

„Takže není, velekráli, takových bytí, která by vznikla z nebytí.“

„Dej mi jiné přirovnání.“

„Jako když se do země zasejí semena, která se ujmou, vzrostou, sílí a stanou se stromy, jež rozkvetou a nesou plody — zdaž vznikly z ničeho?“

„Nikoli. Existovaly už předtím jako semena.“

„A tak je tomu s každým bytím, velekráli.“

„Dej mi ještě jiné přirovnání.“

„Jako když hrnčír vezme hlínu a vyrobí různé hrnce — ty přece nevznikly z ničeho. Existovaly už předtím jako hrnčírská hlína. A tak je tomu s každým bytím, velekráli.“

„Dej mi přece ještě jiné přirovnání.“

„Kdyby, velekráli, loutna neměla kobylku, kůži, ozvučné těleso, krk, druhé ozvučné těleso, struny a trsátko a kdyby nebylo hudebníka, zazněl by tón?“

„To nikoli, ctihodný.“

„Kdyby, velekráli, nebylo dřívka, loučky, šňůrky, tulejky a troudu a kdyby nebylo člověčí snahy, vzplál by oheň?“

„To nikoli, ctihodný.“

„A kdyby, velekráli, nebylo zrcadla, světla a obličejů, objevil by se obraz?“

„To nikoli, ctihodný.“

„Takže není, velekráli, takových bytí, která by vznikla z nebytí.“

„A to jsi řekl hezky, Nágaséno.“

Král Milinda sklonil hlavu a mlčel. Po chvíli řekl mnich Nágaséna: „Víš, velekráli, kolik je hodin?“

„Vím to, ctihodný,“ odpověděl Milinda. „První noční hlídka již uplynula a druhá právě probíhá. Avšak tam, kde se sejde takový učitel s takovým učedníkem jako my dva, nehledí se na čas.“

„To máš pravdu,“ přikývl Nágaséna.

Král Milinda, velmi uspokojen rozpravou, daroval mnichovi na důkaz vděčnosti a přízně vzácnou vlněnou látku v hodnotě jednoho sta tisíc zlatáků a řekl mu: „Ctihodný Nágaséno, od nynějška budu ve svém paláci poskytovat tobě a tvým spolubratřím osm set pokrmů denně. A ty si pak ještě vyber z mého jmění, cokoli se ti líbí a co ti rád dovoluje přijmout.“

„Děkuji ti, velekráli, ale nepotřebuji ničeho. Stačí mi, co vyžebrám.“

„Vím, ctihodný,“ naléhal Milinda, „avšak střež sebe i mne před zlomyslnými klevetami. Mohli by říci, že mnich Nágaséna se sice králi zalíbil, leč nedostal nic. Mohli by říci, že král Milinda byl uspokojen, leč nedal to najevo.“

„Budiž, velekráli, a děkuji ti.“

„A ještě tohle ti chci říci, ctihodný,“ pravil král Milinda. „Jako zajatý lev ve zlaté kleci natahuje svou hřívnatou šíjí ke svobodě, tak mne to vábí k samotě a rozjímání, přestože žiji světským životem. Avšak kdybych se vzdal moci královské, brzy bych zemřel, neboť mám příliš mnoho nepřátel, kteří po mně pasou.“ Potom se rozloučili.

Král Milinda se zamyslel ve svém paláci a ptal se sám sebe: „Jak jsem se ptal ctihodného Nágasény? A jak on odpovídal?“ A usoudil: „Dobře jsem se ptal a on dobře odpovídal.“

Ctihodný Nágaséna se zamyslel ve své poustevně a ptal se sám sebe:

„Jak se ptal král Milinda? A jak jsem já odpovídal?“ A usoudil: „Dobře se ptal a já jsem dobře odpovídal.“

A stali se přáteli.

POZNÁMKA

Milindapañha aneb Otázky Milindovy jsou obecně zařazovány do buddhistické literatury parakánónické, leč i tak mají mezi buddhisty mimořádnou váhu. Jejich autorita vyniká zejména na Šrí Lance a v jihovýchodní Asii, zvláště v Thajsku, kde jsou přímo součástí kánonu. Text Otázek Milindových, jak se nám zachoval, pochází zhruba z doby kolem počátku našeho letopočtu, jeho jádro však bezpochyby z doby řecko-baktrijského krále Menandra, známého v indických pramenech jako Milinda. Tenhle Menandros, jenž zemřel přibližně v polovi-

ně 2. století před naším letopočtem, vládl na velkém území, jehož hlavním městem byla Ságala (Sjálkót v dnešním Pákistánu). Podle svědectví Strabónova pokořil více národů než Alexandr Veliký. A skutečně — mince, jež dával razit, byly dosud nalezeny od Kábulu až k Mathuře, ba i v Bundélkhandu a v Patně.

Otázky Milindovy se dochovaly ve třech dosti rozdílných recenzích: jen jedna z nich však je indic-
ká, v jazyce páli, dvě jsou čínské. Původní spisek byl asi jakýsi buddhistický katechismus pro Řeky a ostatní národnosti, pronikající tehdy do severozápadní Indie — do Džambudípy, Země růžových jabloní. To však, co se nám dochovalo, je zřejmě zpracování mladší o dvě až tři století, upravené a rozšířené. Není ovšem vyloučeno, že základem jsou opravdu zápisy skutečných rozprav krále Me-

nandra s buddhistickým mnichem Nágasénou, vedených formou ve starověku obvyklou nejen v Indii (upanišady), nýbrž i v Řecku (Platón).

Historičnost osoby Nágasénovy nemáme bohužel nikterak doloženu; není se tomu co divit, neboť šlo o buddhistického mnicha. Makkhali Gósála a Purána Kassapa, zmínění v první části, byli čelní představitelé ateistické sekty ádžíviků; žili však o několik století dříve, v době Buddhově, a lze je charakterizovat jako předchůdce později proslulých tántriků a jóginů. Sám Buddha silně horlil proti jejich názorům a poškorpil se i se zakladatelem džinismu Mahávírou.

Mnich Nágaséna, ten bystrý dialektik, jak ho označil největší filozof nové Indie Sarvapalli Rádhákrišnan, se svým smyslem pro neustálou změnu všeho bytí a pro pohyb myšlenek i vědomí, kladl

zvláštní důraz na exaktní metodu pozorování a hodnocení všech jevů. Odmítl jsoucnost nesmrtelné duše jako nepodloženou abstrakci a chápal lidské já jako jednotný komplex zákonitě zařazený do historických souvislostí. Z Buddhových myšlenek vyvozoval důsledky s přísnou a neúprosnou logikou, a tak maně leckdy odhalil jejich neúměrnost a omezenou platnost.

Výběr z Otázek Milindových pro Lyru Pragensis byl přeložen z vydání V. Trencknera pro Pali Text Society (Londýn 1880).

V. M.